

Örkény István

MACSKA AZ ESŐBEN¹

Az ötlet, hogy kirándulást tegyenek a Dobogókőre, Szilágyitól származott. A helyi-érdekűn még nem panaszkodott. Csak később jött rá, amikor meredek erdei kapaszkodókat kellett megmászni, hogy ő nem is szeret gyalogolni.

Hajmási se szeretett gyalogolni. De ő vagy kevésbé nem szeretett gyalogolni, vagy rosszabbul panaszkodott. Ennélfogva ő húzta a rövidebbet. Hogy ne kelljen Szilágyi nyögéseit hallgatni, átvette tőle az akatáskáját, mely 7 kiló kéziratot tartalmazott az eredendő bűnről mint a velünk született bűntudat forrásáról, különös tekintettel Hubert Wolfgang Hilarius freiburgi professzor idevonatkozó kutatásaira. Később rászotta még a hátizsákját, melybe sok vajat, sok kenyeret, sok juhtúrót és két sült csirkét csomagolt útravalónak a híres mozgásművészeti iskola vezetőnőjének lánya. (Vilma királynő út, közel a Makkhetes vendéglőhöz.)

Szilágyi, megkönnyebdvén, fűgén mászta a hegyet. Az arra járó turisták érdeklődve nézték kacsázó járását. Minthogy a kacsák nem szoktak sietni, a legtöbben csak most kaptak némi képet arról, milyen lehet egy kacska, ha siet. A sietségből ha-

¹ Örkény István: Elsárgult kéziratok. *Kortárs*, 23, 1979, 4. 499-526.; újabb kiadása: Örkény István: *Novellák*. Sajtó alá rend. Háy János, Radnóti Zsuzsa. Budapest, 2002. II.: 397-403. Örkény megjegyzése novellájához: „*Macska az esőben* című novellámat 1937-ben írtam, egy tizenkét darabból álló ciklus részeként (Szilágyi és Hajmási), amely azonban – három novella kivételével – elveszett a háború forgatagában. A megmaradottakból kettőt már közzétettem, ezt azonban, a harmadikat, hogy a plágium gyanúját se keltsen, mindmáig egy fiók mélyére tettem. Pedig Hemingwayt, akitől sokat fordítottam, és még többet tanultam, csak a háború után ismertem meg. Amikor kötetét levettem a Boulevard Saint-Michel egyik könyvkereskedésének forgó polcáról, elállt a lélegzetem, mert a tartalomjegyzékben szóról szóra az én ifjúkori írásom címére bukkantam: *Cat in the Rain*. Azon nyomban, a boltban álltomban végigolvastam, gyorsuló szívdobogással, mert nemcsak a cím egyezett, hanem az alaphelyzet is: áll egy macska a szakadó esőben, valaki megszánja, lemegy érte, de mire odaér, a macska nincs sehhol. Hemingwaynél kétszer, nálam háromszor ismétlődik a kudarc. Az én ázott macskámat most nem azért teszem közzé, mert – jogilag – harminc év alatt nyilván elévült a plágium, hanem mert a hasonlatosságnál érdekesebbnek látszik az, ami a két írásban különbözik. Hemingway remekében (mely *Novellák* című kötetében azóta magyarul is megjelent), egy spleenes milliomos-feleség veszi észre a macskát egy tengerparti luxusszálloda ablakából. Lemegy érte, mert unatkozik, a macskát azonban nem találja; visszatér a szobájába, tovább unatkozik, és unalmában sóvárogni kezd egy macska után. Ámde még a sóvárgás örömét sem élvezheti, mert már kopog is a szobalány, és behoz egy macskát, az igazgató tiszteletteljes ajándékát. Hemingway novellája tehát a luxus nyomoráról, a beteljesült vágyak elértéktelenedéséről szól; az én kis írásom – a cím, a helyzet, sőt, néhány párbeszéd kísérteties hasonlósága ellenére – a magam azóta is visszatérő sorskérdését – a mitológiai Sziszüphoszét – érinti, ha csak ujjhegygel is. És nem a Riviérán, hanem a mi »csúnyácska hazánkban«, egy kopott, túlszűfolt és rossz szagú turistaházban játszódik.”

marosan futás lett, mert fekete felhők vonultak a Dobogókő fölé, s hirtelen szakadni kezdett az eső.

Már közel voltak a turistaházhoz, mégis bőrig ázva léptek az egyetlen földszinti helyiségbe, mely nyilván társalgóul, ebédlőül, söntésül és menedékül szolgált, mert az egész hegyvidék összes turistái ide húzódtak a zápor elől. A levegőt cigarettafüst, az ázott viharkabátok és a császárkörtelikőr kibírhatatlan szaga töltötte be. Moccanni se tudtak. Arról, hogy leüljenek, kicsomagoljanak, megebédeljenek, szó sem lehetett.

Szilágyi sóhajtott, és vádlón nézett Hajmásira, mintha ő szorgalmazta volna a Dobogókő megmászását. Hajmási a hátizsákkal nagy nehezen odapréselődött a pulthoz, ahol a csapos (vagy tulajdonos) izzadva mérte ki a császárkörtelikőrt. Egyéb áruféleség nem volt kapható.

- Kérem szépen - szólította meg Hajmási -, Szilágyi nem bírja a magaslati levegőt.

- Akkor miért pont ide jönnek?

- Mert csak most derült ki. Ha Szilágyit nem tudjuk lefektetni, hány.

- Kicsoda Szilágyi?-kérdte a csapos, illetve tulajdonos.

- Ő az - mutatott Hajmási a háta mögé.

A csapos megnézte Szilágyit. Szilágyi szenvedő arcot vágott. Nem is vágott; neki szenvedő arca volt. Főleg evés előtt és evés után - persze más-más okból - jött ki az arcán a szenvedő vonás.

Abban az üres manzárszobában, ahová a csapos fölengedte őket, csak egy szék, egy vaságy és egy szekrény volt. Szilágyi legelőször benézett a szekrénybe. Mindenféle limlom közt ráakadt egy zacskó tavalyi dióra. Szilágyi a legeldugottabb helyeken is elég gyakran talált ennivalót.

Aztán leheveredett. Kapva kapott mindenben, amiért sajnáltathatta magát; most például már maga is elhitte, hogy nem bírja a magaslati levegőt.

- Valami kályhaféle nincs? - érdeklődött.

- Van vaskályha, de nincs tüzelő - mondta Hajmási. - Tudniillik augusztus havában járunk.

- Akkor csomagold ki a hátizsákokat.

Ő fekvé evett. Hajmási jött-ment, lent dübörögtek, dobogtak és tovább bűdösödtek a természetjárók. Hajmási egy csirke mellét rágva, a vizes ablakból nézte a szakadó esőt.

- Te! - mondta megrökönyödve. - Áll itt egy fa.

- Brindzás a túró - válaszolta Szilágyi. - Miféle fa?

- Azt nem tudom. De egy macska ül alatta a szakadó esőben.

- Macska nem jár az esőben.

- Hát ez ül.

- Macska nem ül az esőben.

- Kelj fel, és nézd meg, ha nem hiszel nekem.

Szilágyi nem kelt fel, inkább elhitte. És felkérte Hajmásit, hogy ne hagyja szenvedni a macskát, hanem menjen le, fogja meg, hozza föl. Majd itt megszárad szegény.

Hajmási fölvette a viharkabátját, lement a csigalépcsőn, és nagyon tekervényesen, többszöri bocsánatkérés árán, valahogy átfurakodott a tömegben. Elment a fáig. Kétszer körüljárta, benézett a bokrok alá, majd az előbbi fásztó úton visszatért a szobába.

- Kérlek szépen nem találtam a macskát.

- Na látod. Kiszaladt, beszaladt, mert nem szereti az esőt. Kérsz még csirkét, vagy megehetem?

- Juhtúrót fogok enni zöldpaprikával.

Fölkente a túrót, elsétált az ablakig. Úgy meglepődött, hogy a homlokát odaverte, és kis híján betörte az ablakot.

- Te - mondta Szilágyinak.- Mégis itt a macska.

- Milyen macska?

- Az az átkozott macska a fa alatt.

- Nézd - mondta Szilágyi. - Nem haragszol, ha most egy fájó kérdést teszek föl neked?

- Parancsolj.

- Te még fiatal vagy. De ha most, erőd teljében, egy ázott macskát se tudsz megfogni, mi lesz belőled az élet viharaiban?

- Az előbb nem volt ott.

- Hát akkor menj és hozd föl. Szinte idáig hallom, ahogy vacog.

Most már alig tudott az ajtóig utat vágni, mert a turisták, talán a ruháik száradása miatt, úgyszólván egymáshoz ragadtak. Néhányan morogtak is, pláne amikor visszajött, és újra szétlökdöste őket.

- Hát kérlek, barátom, nem fogod elhinni.

- Elállt az eső? - kérdezte Szilágyi.

- Az eső még szakad, csak a macska nincs sehol.

- És mondd, kérlek - érdeklődött Szilágyi alig leplezett gúnyjal a hangjában-, te ilyenkor nem szégyelled magad?

Hajmási dühösen kitérte az ablakot.

- Követelem, hogy kelj fel, és győződj meg róla a saját szemekkel, hogy nincs itt semmiféle macska... Jobban mondva - tette hozzá még dühösebben-, már megint itt gubbaszt az a dög.

- Te egy élőlényt dögnek nevezel? Mély emberségre vall ez a mondat!

- Hát minek nevezzem? Már kétszer hiába lementem érte.

- Menj le még egyszer.

- Menj le te.

- Nekem, ha egy állat néma kínlódását látom, kettészakad a szívem.

Hajmási lement. Odafelé ráförmedt a csapos, és megkérdezte, miért mászkál annyit ki meg be. Visszafelé öklével hasba bokszolta az egyik természetjáró, akinek kiloccsantotta császárkörtelikőrjét. Ő azonban újfent üres kézzel lépett a szobába.

- Van macska, vagy nincs macska? - kérdezte kihívó hangon, de tele szájjal Szilágyi, miközben diót evett.

- Most hagyjuk a macskát - nyomkodta a hasát Hajmási. - Megverték odalent.

- Nem is csodálom. Mit érdemel az ilyen szívtelen alak?

Hajmási megint bosszús lett.

- Te itt döglesz, miközben engem összevernek, és mégis rám fogod, hogy szívtelen vagyok. De mi vagy te? Csak szeretném tudni, hogy állatbarátnak vagy emberbarátnak vallod-e magadat?

- Mind a kettőnek. Ezek nem vagylagos, hanem ikerfogalmak, tehát nem zárják ki, hanem föltételezik egymást, mint Hubert Wolfgang Hilarius vallástörténetében az erény és a bűn. Majd olvasd el a disszertációm.

- Maradjunk a macskánál. Mi a teendő a te felfogásod szerint?

- Fölhozni a macskát.

- De mire lemegyek, nincs.

- Akkor újra meg kell próbálni.

- Szerinted még hányszor kell átmennem a söntésen?

- Te nagyon érzékeny vagy, és erről csak kertelés nélkül tudok nyilatkozni.

Lehetek őszinte?

- Légy.

- Minthogy ez a szánni való macska van is meg nincs is, te egész életedben ezt a lépcsőt fogod járni, és ezen a söntésen fogsz keresztütolakodni, ki meg be...

Vannak ilyen típusú emberek.

- Ez borzasztó.

- Bele kell nyugodni.

- És biztos vagy benne, hogy én ilyen típusú ember vagyok?

- Majd olvasd el a disszertációm. Most megbántottalak?

- Jaj dehogy.

- És lemész a macskáért?

- Hát le.

(1937)